

Wie bepaalt de waarde van archieven? Een feministische benadering.

Webinar door dr. Michelle Caswell (University of California Los Angeles), 11 februari 2022

Verslag vragenronde

De webinarreeks *To imagine otherwise* laat kritische stemmen aan het woord over het archief van de toekomst. De reeks ontleent haar titel aan het artikel *To be Able To Imagine Otherwise: community archives and the importance of representation* (2016) door de Amerikaanse professor Michelle Caswell. Zij is een van de toonaangevende stemmen in het debat rond een meerstemmige aanpak van de waardering van archieven. Zij publiceerde haar perspectief op waardering o.a. in het artikel *Dusting For Fingerprints: Introducing Feminist Standpoint Appraisal* (2019) en haar meest recente boek *Urgent Archives: Enacting Liberatory Memory Work* (2021). Deze twee publicaties vormen de basis voor haar webinar waarin ze een lans breekt voor 'feminist standpoint appraisal', een feministische strategie en methodologie voor de waardering van archiefdocumenten. Hoewel haar lezing eerder theoretisch is, vertrekt ze weloverwogen vanuit haar eigen positie en ervaring. Naast haar indrukwekkende academisch werk, is zij ook medeoprichter van the South Asian American Digital Archive (SAADA)¹, de grootste collectie over Zuid-Aziatische Amerikaanse geschiedenis. In de context van het SAADA brengt ze haar feministische waarderingsstrategie in de praktijk. Tijdens haar studie *Library and Information Studies* botste ze al snel op de grenzen en vooroordelen van de dominante Westerse canon van archieftheorie. Het stoorde haar enorm dat hoewel verschillende archieftheoretici de subjectiviteit van de archivaris erkennen, de positie die de archivaris inneemt niet wordt benoemd of omarmd. En deze positie is verre van neutraal, want wie beslist over wat wordt weggegooid en wat voor altijd wordt bewaard, laat zelf ook vingerafdrukken na op het materiaal. De 'feminist standpoint appraisal' methodologie vertrekt bewust vanuit de subjectieve positie van de archivaris. Het innemen van een feministische positie ten opzichte van het waarderen van archieven, helpt ons zowel het waarderingsproces als de positie die de archivaris hierin aanneemt te herdenken. 'Feminist standpoint appraisal' is een politieke strategie voor waardering. Ze verlegt het toekennen van waarde aan archiefstukken gecreëerd door zij in een machtige positie naar archiefstukken gemaakt en bewaard door zij die veroordeeld waren tot een leven in de marge. 'Feminist standpoint appraisal' legt expliciet het gewicht bij individuen en gemeenschappen die worden onderdrukt door kapitalisme, witte suprematie, heteropatriarchaat en hun complexe mengvormen. Deze strategie realiseert twee doelen. Ten eerste situeert ze de eerder vernoemde dominante positie en wordt aangetoond dat deze niet neutraal is. Ten tweede geeft ze prioriteit aan posities die voortkomen uit gemeenschappen in de marges.

Wil je meer weten over de theoretische basis van 'feminist standpoint appraisal'? Herbekijk [hier het webinar](#).

---

¹ Het SAADA is een voorbeeld van een 'post-custodial archive'. Het bewaart zelf geen archieven, maar biedt aan gemeenschappen een platform dat hen ondersteunt om zelf hun geschiedenis te documenteren en om archieven te verzamelen. De website toont een virtuele collectie, bestaande uit reproducties van origineel materiaal. Zie <https://www.saada.org/mission>

Dit verslag betreft vooral de uitgebreide vragenronde waarin dieper werd ingegaan op de concrete toepassingen van ‘feminist standpoint appraisal’ en de vele uitdagingen die dit met zich meebrengt. Saskia Scheltjens (Rijksmuseum) modereerde de vragen van de meer dan 80 internationale deelnemers.

De internationale webinarreeks *To Imagine Otherwise: Future Archives* is een initiatief van zes Belgische erfgoedorganisaties: CEMPER, Letterenhuis, M HKA/CKV, Vlaams Architectuurinstituut, FARO en meemoo.

‘To imagine futures unbound by oppressions of the present’: van theorie naar praktijk.

Na de lezing ontvouwde zich een gesprek waarin professor Caswell haar theorie en methodologie verder ondersteunde aan de hand van haar eigen ervaringen uit de praktijk van het digitale ‘community archive’ [SAADA](#) en haar lesopdracht aan de Universiteit van Californië ([Department of Information Studies](#)). Hieronder lijsten we een aantal praktische inzichten uit dit gesprek op die de dagelijkse erfgoedpraktijk en - onderwijs kunnen voeden.

Caswell verwijst in haar betoog vaak naar ‘feministische epistemologie’. Voor een goed begrip van het verslag, is het belangrijk om haar benadering van ‘feminisme’ te kaderen. Ze gebruikt het concept in radicale zin, niet enkel verwijzend naar vormen van onderdrukking gebaseerd op seksisme, maar ook racisme, klassenstrijd, enzovoort. Ze is beïnvloed door het werk van zwarte feministen zoals Bell Hooks, Audre Lorde, Patricia Hill Collins en andere. Caswell’s begrip van feminisme verwijst naar de term ‘intersectionaliteit’, gelanceerd door Kimberlé Crenshaw in 1989, die de aandacht vestigt op de verschillende aspecten van iemands sociale identiteit die als grond voor privileges of discriminatie kunnen worden gebruikt, zoals genderidentiteit, etniciteit, leeftijd, ras, enzovoort.

1. ‘Series of questions’

‘Feminist standpoint appraisal’ levert geen kant-en-klare checklist voor waardering van archieven die universeel in elke context kan worden toegepast. Volgens Caswell gaat het om een lijst van vragen die archivariissen zichzelf moeten stellen bij het nemen van waarderingsbeslissingen. Deze vragen hebben ook gevolgen voor de beschrijving, het digitaliseren en het publiceren van archiefdocumenten. Het is een reeks kritische vragen die verschillend zullen beantwoord worden afhankelijk van de sociale, politieke en historische context.

Wie is de vervaardiger?

Voor wie heeft dit document waarde?

Wat staat er op het spel bij het gebruik of het behoud van deze archiefstukken?

Wie zijn de onderdrukte en gemarginaliseerde groepen die deze archiefstukken zouden kunnen gebruiken?

Wat opvalt in deze vragenlijst is dat de focus ligt op toekomstig gebruik. Bij ‘feminist standpoint appraisal’ is de activering en het gebruik van archiefstukken door onderdrukte gemeenschappen de sleutel tot het nemen van beslissingen. Waar het om draait, is dat die gemeenschappen archiefstukken kunnen vinden en kunnen gebruiken in rechtszaken of om hun eigen identiteit vorm te geven. Dit kan door de perspectieven van gemarginaliseerde gemeenschappen centraal te stellen

bij publiekswerking, tentoonstellingen of het beschrijven van archieven. Daarnaast kunnen we ook het taalgebruik en zoektermen aanpassen, zodat deze meer aansluiten bij hun leefwereld.

2. 'Liberatory activation & material shifts'

De bovengenoemde representatie van onderdrukte groepen in historische documenten is absoluut belangrijk. Maar Caswell wil nog een stap verder gaan en wijst op het belang van materiële verschuivingen. Hoe kunnen we bijvoorbeeld archieven activeren om land terug te geven aan inheemse gemeenschappen?

'Liberatory activation' van archieven kan de vorm aannemen van het aanbieden van historisch bewijs om feiten vast te stellen, juridisch bewijs bij claims voor gerechtigheid en cultureel bewijs om zich een toekomst voor te stellen die niet gebonden is aan de onderdrukking van het heden.

3. 'Gaps and silences as powerful acts of resistance'

Hoe gaan we om met de lacunes in archieven? Caswell duidt meteen op het feit dat er verschillende soorten stiltes en leegtes zijn. Leegtes of stiltes kunnen het gevolg zijn van onderdrukking door witte suprematie en het patriarchaat. Dat soort leegtes moeten we absoluut opvullen. Er zijn ook stiltes en leegtes die een krachtige daad van verzet zijn en die we moeten leren respecteren.

Dit inzicht speelt een belangrijke rol wanneer we bijvoorbeeld gaan digitaliseren. Etnografische collecties zijn in dit verband een goed voorbeeld. Vaak werden ze zonder toestemming meegenomen en nu ook zonder toestemming gedigitaliseerd en gepubliceerd. Dit is een herbeleving van het koloniaal geweld en daar moeten we heel voorzichtig mee zijn.

Een van de eerste collecties die het SAADA verwierf was het [archief van Vaishno Das Bagai](#) en zijn vrouw Kala Bagai, een koppel dat naar Amerika kwam tijdens de eerste immigratiegolf van India naar de VS. Zij werden Amerikaanse staatsburgers, maar in 1923 maakte het Hoogerechtshof hun staatsburgerschap ongedaan op basis van raciale gronden. Vaishno Das Bagai, bekend als activist tegen de Britse koloniale overheersing, pleegde zelfmoord in het openbaar als protest. Zijn publieke zelfmoordbrief werd indertijd in de plaatselijke krant gepubliceerd. Jaren later kwam een verzameling van zijn documenten bij het SAADA terecht om te digitaliseren. Tussen het diverse materiaal bleek een strikt persoonlijke versie van deze zelfmoordbrief te zitten gericht aan zijn vrouw Kala Bagai. Caswell stelde zichzelf de kritische vraag of het respectvol was om deze zeer intieme brief te lezen en te digitaliseren. Zij besliste om dit niet te doen omdat de digitalisering van het document een schending van de toestemming en de privacy van de vervaardiger zou betekenen.

4. 'Leaving behind the Myth of Neutrality'

Voor Caswell is het vanzelfsprekend dat we onze eigen achtergrond en ons eigen perspectief meenemen in het werk dat we doen. Maar ze beseft dat er nog achterstand moet ingehaald worden. In de jaren zeventig zetten reeds verschillende epistemologen zoals Donna J. Haraway en Sandra G. Harding vraagtekens bij de notie van neutraliteit en objectiviteit. Maar als archivariissen lopen we volgens haar nog decennia achter m.b.t. deze evoluties in de geesteswetenschappen.

Ze geeft een voorbeeld hiervan uit haar eigen jeugd. Caswell groeide op in de jaren tachtig aan de noordzijde van Chicago, in een witte arbeidersbuurt, en ging naar school aan de andere kant van de stad in een overwegend zwarte middelbare school. Elke dag op weg naar school, kwam ze langs een muurschildering waarop een witte en zwarte man waren afgebeeld. De zwarte man uitte de woorden 'I want my 40 Acres and a Mule'. Dit was de herstelbetaling die aan de zwarte Amerikanen was beloofd tijdens de Reconstructie², maar die nooit is uitbetaald. Dit beeld was totaal verschillend van de verhalen die ze thuis te horen kreeg. Van jongs af aan was het voor haar duidelijk dat we allemaal verschillende perspectieven hebben op wat er in het verleden is gebeurd en wat er vandaag gaande is.

5. 'We need to rethink power structures'

In haar werk stelt Caswell de bestaande dominante machtsstructuren in archieven ter discussie. Ze benadrukt het belang van nieuwe relationele ethiek, empathie en zorg. Maar hoe kunnen we diepgaande verandering bewerkstelligen als deze machtsstructuren blijven bestaan? Voor Caswell is het niet zo éénduidig als het inzetten op 'reparative description' waarbij materialen worden opnieuw beschreven aan de hand van antiracistische taal. Er is veel meer nodig.

We moeten onze organisatiemodellen veranderen en 'community archives'³ kunnen hier een voorbeeldrol in spelen. Veel 'community archives' zijn ontstaan als reactie op gevoelens van uitsluiting en ondervertegenwoordiging in de dominante instellingen. Ze hebben vaak een andere organisatiestructuur en hanteren veelal horizontale modellen.

Bij SAADA is Samip Mallick bijvoorbeeld de uitvoerend directeur. Hij wordt bijgestaan door een zeer actieve raad van bestuur en adviesraad. Daarnaast wendt Mallick beurzen aan om mensen uit lagere klassen en de LBGTQIA+ gemeenschap te betrekken bij het documenteren van de archieven van hun gemeenschap.

6. 'Archival work is relation building'

Hoe kunnen we archieven van onderdrukte of gemarginaliseerde gemeenschappen opnemen in grotere institutionele archieven? Er zit een bepaalde spanning op deze vraag. Grote instellingen zetten in op het diversifiëren van hun collecties. In de praktijk ziet Caswell dat deze vaak gaan concurreren met 'community archives'. Er worden verschillende modellen ontwikkeld. In het traditionele extractiemodel koopt een grote instelling een collectie op en haalt deze weg uit de brongemeenschap. Zo wordt kennis onttrokken aan de brongemeenschap onder het verkeerde voorwendsel van meerstemmigheid. In een tweede, relationele model, blijft de brongemeenschap eigenaar van de materialen. De bewaring van de materialen en de juridische eigendom van de materialen wordt niet samen met de bewaring overgedragen. Dit is een creatieve overeenkomst die

---

² De Reconstructie (wederopbouw, 1865-1877) is de periode na de Amerikaanse Burgeroorlog (1861- 1865).

³ De term 'community archives' is een overkoepelende term voor archieven die worden opgebouwd, beschreven en/of bewaard door individuen en gemeenschappen die hun cultureel erfgoed willen documenteren op basis van gedeelde ervaringen, interesses en/of identiteiten.

veel gesprekken en vertrouwen vergt, want er is vaak een echt wantrouwen. Caswell ziet veelbelovende signalen dat archivarissen beginnen na te denken over samenwerkingsmodellen die niet extractief zijn, maar gebaseerd op wederzijds voordeel.

Een dergelijke samenwerking werd bijvoorbeeld uitgewerkt voor het [June L. Mazer Lesbian archive](#), een 'community archive' dat de geschiedenis van lesbiennes aan de westkust van de Verenigde Staten documenteert. Ze huren een ruimte die de stad West Hollywood ter beschikking stelt voor een symbolische dollar per jaar. Wat ze niet hadden was een aantal betaalde werknemers die beschrijvingen kunnen maken. Dus hebben ze op een interessante manier een partnerschap gesloten met de bibliotheek van de Universiteit van Californië (UCL). Na een gesprek dat verschillende jaren in beslag nam, bereikten ze een overeenkomst. Ze kwamen tot een memorandum van overeenstemming waarin de UCL zou betalen voor de arbeid om de materialen te beschrijven. De materialen worden opgenomen in de catalogus van de UCL-bibliotheek, zodat onderzoekers ze kunnen vinden. In sommige gevallen wordt een deel van het materiaal in bruikleen gegeven aan de bibliotheek, omdat de Mazer te weinig ruimte heeft. Het June L. Mazer Lesbian archive blijft eigenaar van het materiaal.

7. 'We should proceed on the speed of trust'

Dit citaat van de Amerikaanse activiste Andrienne Maree Brown duidt op het feit dat het eerder vermeld relatiemodel tijd én nederigheid vraagt. Veel van het werk van archivarissen die betrokken zijn bij 'community archives' vindt plaats na de uren. Het bijwonen van sociale evenementen is tijdrovend werk dat niet volledig wordt erkend of gecompenseerd. De context van SAADA is voor Caswell, zelf een buitenstaander in de Zuid-Aziatische gemeenschap, een belangrijke ervaring geweest om te weten wanneer te spreken en wanneer te luisteren en te zwijgen.

8. 'Digital abundance'

Hoe kunnen we hedendaagse media integreren in een archief? Met digitale archiefstukken is er een overvloed en dus wordt de beoordeling en het nemen van beslissingen nog belangrijker. Er heerst de misvatting dat data die op sociale media verschijnen, dus in het openbaar, vrij kunnen opgeslagen worden. Maar voor mediadocumenten gelden dezelfde toestemmingsprocessen, ethische en juridische afspraken zoals voor papieren documenten. Dat de technologie ons in staat stelt iets te verkrijgen, betekent niet dat we het moeten bewaren en opslaan zonder de toestemming van de archiefvormer.

Het project [Documenting the Now](#), geleid door Bergis Jules, begon bijvoorbeeld met de vraag hoe we tweets in verband met de Black Lives Matter-beweging konden archiveren. Al gauw realiseerde Bergis zich dat hij de technische vragen rond het archiveren niet kon beantwoorden zonder ook de ethische kwesties te behandelen. Sommige data zouden demonstranten in gevaar kunnen brengen. Voortdurende relationele toestemming en kritische bevraging zijn belangrijk. Welke instelling doet het? En hoe zullen de data gebruikt worden? We hebben de technologie om media te archiveren, maar de ethiek laat dit niet zomaar toe. Beoordelingsbesluiten worden belangrijker dan ooit.

9. 'Art is crucial to liberation'

Er is geen bevrijding zonder kunst. De 'feminist standpoint appraisal' methodologie heeft dus ook zijn toepassing in kunst- en architectuurarchieven. Allereerst is er het representatieve aspect. Zien mensen uit gemarginaliseerde gemeenschappen zichzelf in de kunstproductie die wordt verzameld en beheerd? Een tweede aspect is de activering van archiefdocumenten met het oog op het maken van kunst. Caswell organiseert artist-in-residence programma's, waarbij choreografen, grafische ontwerpers en beeldende kunstenaars nieuwe kunstwerken maken, geïnspireerd op materiaal in het archief. Deze werkwijze creëert een bijzondere dynamiek binnen het archief.

10. 'In the classroom'

Niet alleen in de archiefinstellingen is bewustwording belangrijk, het vernieuwen van de canon begint zeker en vast ook op de schoolbanken. In haar lesgeversschap volgt Caswell de pedagogie van Bell Hooks. Ze moedigt haar studenten aan om hun verschillende achtergronden en ervaringen mee in de klas te brengen. Ze beschrijft haar rol als 'co-learner', ze voeren een gesprek waarin ze wederzijds groeien.

In haar vak *Introductie tot archiveren* aan de UCL begint Caswell ieder academiejaar met dezelfde oefening. Ze laat haar studenten een zwart-wit foto zien van [een Aziatische man die twee kolen vasthoudt en lacht](#). De studenten krijgen geen context. In tegenstelling tot studenten met Aziatische roots, incorporeren witte studenten meestal de etniciteit van de man in hun beschrijving. Indien de gefotografeerde een witte man zou zijn, dan merkt Caswell op dat de beschrijving van de etniciteit wegvalt. Deze eenvoudige oefening toont aan hoe belangrijk beschrijving is en hoe we allemaal bewust of onbewust vol vooroordelen zitten.

Tine Poot (Vlaams Architectuurinstituut)